

Kátai-Urbán Lajos
katai.lajos@uni-nke.hu

SÚLYOS IPARI BALESETEK ELHÁRÍTÁSÁT ÉS HELYREÁLLÍTÁSÁT CÉLZÓ JOGINTÉZMÉNYEK EGYSÉGES RENDSZERBE FOGLALÁSA

Absztrakt

A 2012. január 01-én hatályba lépett iparbiztonsági jogi szabályozás kiterjed a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésre. A feladatok és intézkedések végrehajtásának rendszere három időszakra tagolódik: a megelőzés és felkészülés időszaka; a védekezés (veszélyhelyzet kezelés) időszaka; valamint helyreállítás, következmények felszámolásának időszaka. Jelen cikkben a szerző egységes rendszerbe foglalja balesetelhárítási és helyreállítási jogintézményeket és eszközöket. A megelőzési és felkészülési jogintézmények elemzését, az intézkedések és eszközök egységes rendszerbe foglalását a cikksorozat első fele mutatta be. Jelen cikk tartalmazza továbbá a teljes ipari baleseti jogintézmény és eszközrendszer értékelését is.

The legal regulation on industrial safety getting into force on 1-st of January 2012. covers the tasks of the protection of major industrial accidents involving dangerous substances. The system of tasks and measures arises from the implementation of the legal regulation can be divided into three groups: prevention and preparedness period; the (emergency) response period, and the recovery period. In this article the author will establish the unified system of legal instruments and devices in the field of response and recovery of major industrial accidents. The analyses of the prevention of and preparedness measures and authority devices were introduced in the first part of the series of articles. This article also contains the whole assessment of the system of the industrial accident's legal institutions and authority devices.

Kulcsszavak: *iparbiztonság, súlyos ipari balesetek, veszélyes üzemek, jogi szabályozás, jogintézmények ~ industrial safety, major industrial accidents, dangerous establishments, legal regulation, legal instruments*

BEVEZETÉS

A 2012. január 01-én hatályba lépett - a polgári védelem és a tűzvédelem mellett a katasztrófavédelem harmadik ágazatának számító - iparbiztonsági jogi szabályozás kiterjed a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésre, valamint a veszélyes áru szállítmányok, a létfontosságú rendszerek és létesítmények védelmére, illetve a nukleáris biztonság katasztrófavédelmi feladatainak ellátására.

Az iparbiztonsági szabályozásnak a katasztrófavédelem rendszerében történő fejlődése 15 éves múltra tekint vissza Magyarországon.

A 2010-2012. között létrehozott egységes iparbiztonsági szabályozás jog- és szakmatörténeti elemzések [1] alapján jelentős mértékben épül a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéssel szülő jog-, intézmény és eszközrendszerre, amelynek alapfeladata a veszélyes anyagokkal kapcsolatos üzemek (továbbiakban: veszélyes üzemek) ellenőrzése és felügyelete. A szabályozás célja az emberi élet- és egészség, valamint a veszélyes üzem környezetének magas szintű védelme.

A súlyos balesetek elleni védekezési feladatok végrehajtásának rendszere alapvetően három időszakra tagolódik: a megelőzés és felkészülés időszaka; a védekezés (veszélyhelyzet kezelés) időszaka; valamint helyreállítás, következmények felszámolásának időszaka.

Jelen cikkben egységes rendszerbe foglalom a jogi szabályozás teljesítésének balesetelhárítási és helyreállítási időszakára eső jogintézményeit és eszközrendszerét. Ezt követően pedig összegzem cikksorozat első és a második felének következtetéseit és eredményeit.

A JOGI SZABÁLYOZÁS BELESETELHÁRÍTÁSI JOGINTÉZMÉNYEI, INTÉZKEDÉSEI ÉS AZ ALKALMAZOTT ESZKÖZRENDSZER

A súlyos balesetek elleni védekezéssel szülő jogi szabályozás hazai jogintézményeit, a végrehajtandó feladatokat (intézkedéseket) és az alkalmazott eszközrendszert három fő csoportba lehet sorolni a feladatok végrehajtásának időszak alapján, amelyek

1. a megelőzési és felkészülési időszak;
2. a védekezési (balesetelhárítási) időszak; és
3. a helyreállítási időszak.

A súlyos balesetek elleni védekezéssel szülő jogi szabályozás üzemeltetői és hatósági megelőzési és felkészülési intézkedéseit alapvetően két csoportba lehet sorolni:

- megelőzési intézkedések, amelyek a súlyos baleset vagy üzemzavar bekövetkezésének kiküszöbölésére szolgálnak,
- a következmény csökkentő (felkészülési jellegű) intézkedések pedig a már bekövetkezett események hatásainak csökkentését, vagy elhárítását tűzik ki célul.
- A továbbiakban a baleset-elhárítási és helyreállítási időszakban teljesítendő feladatokat vizsgálom és rendszerezem.

Az üzemeltető által bevezetett védekezési intézkedések a súlyos baleset és üzemzavar minősítése és bejelentése; a belső védelmi terv életbeléptetése és alkalmazása; üzemi vezetési törzs, védelmi infrastruktúra és védelmi szervezetek működtetése, azonnali baleset-elhárítási és mentési intézkedések bevezetése; tűzoltási, kárcsökkentési és baleset-elhárítási tevékenység végzése; Illetve az információs szolgáltatás a hatóság számára a védekezési tevékenységhez. [2]

A belső védelmi terv életbe léptetését követően azonnali baleset-elhárítási és mentési intézkedések bevezetése után megkezdődik a tűzoltási, műszaki mentési, egyes esetekben

(mérgező anyagok jelenléte) a vegyi felderítési, egészségügyi ellátási és mindenoldalú biztosítási feladatok végrehajtása.

A belső védelmi terv következménycsökkentő szerepe csak akkor érvényesül, ha a tervben megjelölt havária szervezeteket ténylegesen létrehozták; releváns anyagi állománytáblával rendelkeznek, és ezek az eszközök és anyagok ténylegesen használható állapotban vannak; a védelmi infrastruktúrát létrehozták; a tervben megjelölt szervezetek megkapták a megjelölt feladataikra történő felkészítést és időarányosan végrehajtották a gyakoroltatást. [3]

Az iparbiztonsági hatóság által bevezetett védekezési intézkedések:

- a súlyos baleset és üzemzavar minősítése;
- a települési külső védelmi terv alkalmazása;
- a lakosság riasztása és tájékoztatása; a védekezésben résztvevő szervek készségbe helyezése;
- a védelemmel összefüggő azonnali intézkedések bevezetése;
- lakosságvédelmi intézkedések (helyi, egyéni és távolsági védelem, stb) alkalmazása;
- veszélyhelyzet kezelési operatív törzsek és központok működtetése;
- a védelmi bizottságok munkájában való részvétel;
- a nemzetközi egyezményekből adódó tájékoztatási kötelezettségek végrehajtása, szükség szerint segítségnyújtás.

Ipari baleset bekövetkezésekor bevezetendő lakosságvédelmi intézkedések az alábbiak:

- helyi védelem: az óvóhelyi védelem, valamint az elzárkóztatás;
- távolsági védelem: a kitelepítés, kimenekítés és az ebből adódó elhelyezési feladatok végrehajtása;
- egyéni védelem: a lakosság egyéni védőeszközökkel történő differenciált ellátása, különös tekintettel a menekülő eszközök széleskörű alkalmazására.

A védelem kiegészítő tényezői az alábbiak:

- a lakosság riasztásának megszervezése;
- a lakosság felkészítése a védekezés módozatainak végrehajtására és a mentésben való részvételre;
- a létfenntartáshoz szükséges anyagi javak megelőző védelmének tervezése, szervezése;
- a hivatásos katasztrófavédelmi szervek és polgári védelmi szervezetek felkészítése fontos vagyontárgyak, kulturális javak védelmére;
- a mentési munkák tervezése, megszervezése és végrehajtása;
- a lakosság folyamatos tájékoztatása közvetlenül vagy a média útján.

A külső védelmi terv alapján végzett védekezés eredményei és hatékonysága nagy mértékben függ a beavatkozásban, a kárelhárításban és mentésben együttműködő üzemeltetői, katasztrófavédelmi és a védekezésben résztvevő társhatósági szervezetek közötti együttműködéstől, amelyben a fő szerep a katasztrófavédelmi illetékes szervére hárul. [4]

A JOGI SZABÁLYOZÁS HELYREÁLLÍTÁSI JOGINTÉZMÉNYEI ÉS INTÉZKEDÉSEI

Az üzemeltető által bevezetett védekezési intézkedések a károk felmérése és a sérült létesítmények helyreállítása; súlyos baleset közepes és hosszú távú hatásainak elhárítása; és mentesítési feladatok végrehajtása; valamint jelentés az iparbiztonsági hatóság részére a helyreállítás eredményeiről.

Az iparbiztonsági hatóság által bevezetett védekezési intézkedések a lakosság alapvető életfeltételeinek biztosítása; a sérült infrastruktúra ideiglenes helyreállítása; mentesítési feladatokban történő közreműködés; a károk felmérésében való közreműködés; a segélyek eljuttatásában való közreműködés.

A helyreállítás során prioritást élvez az alapvető (kommunális, infrastrukturális) ellátási rendszerek helyreállítása, a kitelepítettek és kimenekítettek szükséges ideig történő ideiglenes elhelyezése és ellátása, a kárfelmérésben és kárbecslésben való részvétel és a beérkező segélyek kiosztásában való közreműködés.

A helyreállítási feladatok szakszerű végrehajtásához már a felkészülési időszakban tervezni kell a megfelelő erőket- és eszközöket, amelyek a helyi, területi és országos irányítási rendszerben kerülhetnek tervezésre és kárfelmérést követően alkalmazásra. [5]

ÜZEMELTETŐI ÉS HATÓSÁGI INTÉZKEDÉSEK RENDSZERBE FOGLALÁSA

Az ipari katasztrófák és súlyos balesetek kezelésére történő átfogó felkészülés során alapelveként érvényesül, hogy ezek elhárításában résztvevő szervezeteknek és szervezeteknek nemcsak a veszélyhelyzet-kezelés módjait, hanem a katasztrófa megakadályozásának eszközeit, az érintett lakosság ez irányú felkészítésének módszereit, az esetleges helyreállításban számításba vehető erőket és eszközöket is egyaránt figyelembe kell venniük.

Ez a gyakorlatban a megelőzés, felkészítés, veszélyhelyzet-kezelés és helyreállítás egymásra épülő feladat rendszerét jelenti.

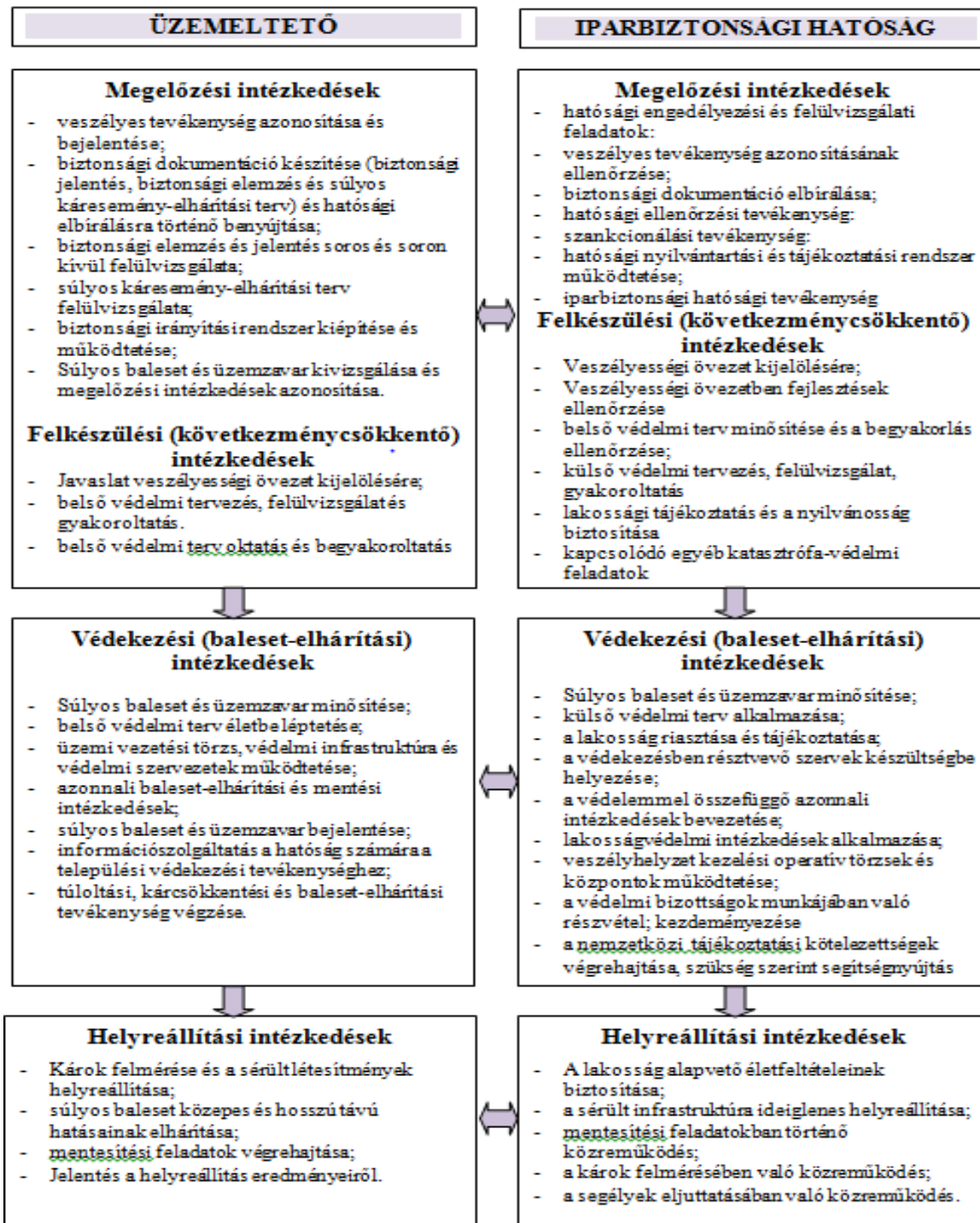
A megelőzés során fontos tevékenységként jelentkezik a lehetséges veszélyeztető tényezők számbavétele, a vonatkozó hatósági előírások (építési, telepítési, biztonsági, stb.) betartása, a szükséges törvények és jogszabályok megalkotása, a lakosság folyamatos tájékoztatása és az ezzel szoros kapcsolatban álló minden veszélyhelyzetre kiterjedő tervezés.

A veszélyhelyzet-kezelés tekintetében kiemelt jelentőséggel bír a tervekben foglaltak megvalósítása, a mentésben résztvevő szervezetek, hatóságok készenlétbe helyezése és aktivizálása. A veszélyhelyzet felszámolására irányuló rendkívüli intézkedések bevezetése a veszélyhelyzeti műveleti központok aktivizálását, az operatív csoportok létrehozását, az elhárítás érdekében szükséges beavatkozások és közvetlen kárelhárítás azonnali megkezdését, a kutatás – mentés megszervezését, a feladat végrehajtáshoz szükséges további erőforrások mozgósítását jelenti.

A helyreállítás során prioritást élvez az alapvető (kommunális, infrastrukturális) ellátási rendszerek helyreállítása, a kitelepítettek és kimenekítettek szükséges ideig történő ideiglenes elhelyezése és ellátása, a kárfelmérésben és kárbecslésben való részvétel és a beérkező segélyek kiosztásában való közreműködés.

A következő ábrán foglalom össze és rendszerezem a megelőzési-felkészülési, a védekezési (baleset-elhárítási), valamint a helyreállítási jogintézményeket és azok eredményit az üzemeltetői és hatósági intézkedéseket.

Az ábra alapján jól érzékelhető, hogy a súlyos balesetek elleni védekezés egyes időszakaiban bevezetett intézkedések egymásra épülő rendszert alkotnak, valamint azt hogy az üzemeltetői és a katasztrófavédelmi hatósági intézkedések kölcsönösen függenek egymástól. Azok hatékonyságát meghatározza az együttműködés szintje.

1. ábra. Üzemeltetői és hatósági intézkedések rendszerbefoglalása

A HATÓSÁGI DÖNTÉSHOZATAL MŰSZAKI KÖVETELMÉNYEI ÉS ESZKÖZRENDSZERE

A hatóság megvizsgálja a veszélyes anyagokkal foglalkozó üzem valamint a küszöbérték alatti üzem lehetséges súlyos balesete káros következményeit a környezetben élő lakosság vonatkozásában. A mellékletben megadott kritériumokkal összevetve határozza meg, hogy az üzem által jelentett kockázat elfogadható-e vagy nem. Amennyiben nem fogadható el, úgy a hatóság eldönti lehet-e a veszélyeztetést csökkenteni, vagy a veszélyes tevékenységet fel kell-e függeszteni. [51]

A veszélyes ipari üzem tevékenységének engedélyezési kritériumait a végrehajtási rendelet 7. sz. melléklete tartalmazza. A hatóságnak a következő táblázatban rögzített területeken szükséges minősíteni a veszélyes üzem tevékenységét:

Minősítési terület	Minősítési kritérium és szempontrendszer, műszaki követelmények	Alkalmazott hatósági eszköz
Veszélyes anyagokkal foglalkozó üzem által okozott veszélyeztetettség minősítése	Kockázati alapú mennyiségi kockázatelemzés eredményei. A halálozás egyéni kockázatának és a társadalmi kockázatnak műszaki követelményei a végrehajtási rendeletben	Kockázat elemző szoftver.(DNV PhastRisk 6.53) Nemzetközileg elfogadott eljárások és módszerek, valamint adattárak.
Veszélyességi övezet kijelölése	A sérülés egyéni kockázatának követelményei a végrehajtási rendeletben.	Holland színes könyvek. Hatósági eljárásrend.
A veszélyességi övezetben történő fejlesztésre vonatkozó állásfoglalás	Általános követelmények táblázatba foglalva az építmények jellege és az egyes zónák rendszerében	Végrehajtási rendelet. Hatósági eljárásrend.
Belső védelmi terv	Veszélyeztetett terület számítása következményelemzéssel. Konkrét műszaki követelmények nincsenek megadva. Végrehajtási rendeletben megadott minőségi kritériumok. Védelmi intézkedések arányban állnak-e a biztonsági dokumentációban meghatározott veszélyeztető hatásokkal, A tervezett intézkedésekben megjelölt feladatok végrehajtásának megvannak-e a feltételei.	Következmény elemző szoftver.(DNV PhastRisk 6.53) Nemzetközileg elfogadott eljárások és módszerek, valamint adattárak. Holland színes könyvek. Hatósági eljárásrend.
Súlyos káresemény-elhárítási terv	Végrehajtási rendelet mellékletében megadott következmény alapú mennyiségi követelmények. A tervben meghatározott védelmi intézkedések arányban állnak-e a bemutatott veszélyeztető hatásokkal. A tervezett intézkedésekben megjelölt feladatok végrehajtásának megvannak-e a feltételei.	
Külső védelmi terv	A külső védelmi tervben meghatározott védelmi intézkedések arányban állnak-e az üzemeltető által megadott veszélyeztető hatásokkal. A tervezett intézkedésekben megjelölt feladatok végrehajtásának megvannak-e a feltételei.	Hatósági eljárásrend. Külső védelmi terv készítése és minősítése.
Biztonsági irányítási rendszer	A minőségi jellegű ellenőrzési követelmények (szempontrendszer) a hatósági eljárásrendben vannak rögzítve.	Hatósági eljárásrend. Ellenőrzési szempontrendszer (kérdéslista)

1. táblázat. A hatósági döntéshozatal műszaki követelményei és eszközei

ÖSSZEFOGLALÁS

Jelen a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről szóló szabályozás kialakításának, az intézmény és eszközrendszer kiépítésének egyes eredményeit foglaltam össze a cikk első részében.

A cikk második felében a súlyos balesetek elleni védekezésről szóló jogi szabályozás hatósági engedélyezési és felügyeleti intézményi rendszerét, valamint a hatósági jogalkalmazási eljárás- eszközrendszerét tanulmányoztam és értékeltem. A fő feladatomban a veszélyes üzemek biztonságával foglalkozó baleset-elhárítási és helyreállítási jogintézmények és eszközrendszer egységes rendszerbe foglalása volt.

A balesetelhárítási és helyreállítási jogintézmények elemzését, az intézkedések és eszközök egységes rendszerbe foglalását a cikk második fele mutatta be.

Felhasznált irodalom

- [1] Kátai-Urbán L.: Establishment and Operation of the System for Industrial Safety within the Hungarian Disaster Management. ECOTERRA: JOURNAL OF ENVIRONMENTAL RESEARCH AND PROTECTION (ISSN: 1584-7071) 11: (2) pp. 27-45. (2014)
- [2] Kátai-Urbán Irina, Vass Gyula: Hazardous Activities in Hungary - in terms of Industrial Safety. ACADEMIC AND APPLIED RESEARCH IN MILITARY SCIENCE 13:(1) pp. 141-154. (2014)
- [3] Kátai-Urbán Irina, Vass Gyula: Veszélyes tevékenységek osztályozása és áttekintő értékelése Magyarországon BOLYAI SZEMLE XXIII.:(1) pp. 70-87. (2014)
- [4] Kátai-Urbán Irina, Bleszity János: Hazardous Establishments as National Risks. BOLYAI SZEMLE XXIII.:(2) pp. 112-118. (2014)
- [5] Kátai-Urbán Lajos: 7. Katasztrófavédelem (SEVESO); 7.2. A veszélyes anyagokkal kapcsolatos ipari balesetek megelőzése: 7.2.4 Hatósági ellenőrzés és felülvizsgálat szempontrendszere, In: Sárosi György (szerk.): Veszélyes áruk szállítása és tárolása. 2010. május Budapest: Verlag Dashöfer Szakkiadó, 2010. pp. 29-38 (ISBN:963 85915 2 8)